

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет педагогічної освіти

Кафедра початкової та дошкільної освіти

ІВАНИНА ДІАНА ВІКТОРІВНА

**РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ МАЙНДМЕПІНГУ**
Магістерська робота

галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка
спеціальність 013 «Початкова освіта»

Науковий керівник:

доцент кафедри початкової
та дошкільної освіти,
кандидат педагогічних наук,
доцент Стахів М.О.

Львів-2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	9
1.1.Здатність спілкуватися рідною мовою як одна із ключових компетентностей учнів початкових класів.....	9
1.2.Проблема розвитку зв'язного мовлення у працях вітчизняних та зарубіжних учених.....	23
1.3. Стан розвитку зв'язного мовлення в учнів початкових класів та сучасні технології його удосконалення.....	27
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЯ МАЙНДМЕПІНГУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ.....	38
2.1. Майндмепінг як педагогічна технологія.....	38
2.2. Система завдань з майндмепінгу для розвитку зв'язного мовлення.....	49
2.3. Впровадження застосування інтелект-карт у практику початкової школи. Педагогічний експеримент.....	52
2.3.Використання технології ментальних карт для розвитку зв'язного мовлення учнів першого класу.....	61
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛА.....	72
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Актуальність дослідження. Мова є важливим засобом для спілкування людей між собою, допомагає обмінюватися цікавими думками та висловлювати свої почуття, являється головним засобом для передачі інформації та сприйняття. Навчання зв'язного мовлення є водночас і метою, і засобом практичного опанування мовою. Зв'язне мовлення є надзвичайно важливим для успішного розвитку інтелекту та самосвідомості дитини, воно має позитивний вплив на формування багатьох важливих особистісних якостей дитини таких, як комунікабельність, доброзичливість, ініціативність, креативність, компетентність. За допомогою добре розвиненого зв'язного мовлення дитина навчається чітко та ясно мислити, встановлювати контакт з тими, хто її оточує, ініціювати власні ідеї, брати участь у різних видах дитячої творчості.

Зв'язне мовлення – це певний вид монологічного мовлення, тобто послідовний виклад ідей і знань в усній або письмовій формі. Даний термін відомий також як розділ методичної науки, завданням якого є навчити дітей розуміти й будувати висловлювання, що відповідають нормам літературної мови.

Формування умінь і навичок зв'язного мовлення – одна з основних проблем сучасної методики навчання мови. Мета і завдання навчального предмета українська мова у початковій школі полягає не лише в опануванні грамоти (початкових умінь читати і писати), а й у мовленнєвому розвитку учнів молодшого шкільного віку – умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. Розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу навчання рідної мови в загальноосвітній школі, зокрема в її початковій ланці.

Мовленнєвий розвиток учня є важливою умовою для його успішного навчання. Чим більше дитина читає, переказує, слухає, тим краще розвивається її пам'ять, а, отже, тим легше їй засвоювати знання з усіх навчальних

дисциплін, які вивчають у початкових класах. Забезпечити мовленнєвий розвиток молодших школярів – це означає навчити їх грамотно висловлюватися в усній і писемній формах мовлення, дотримуючись фонетичних, орфоепічних, граматичних (морфологічних і синтаксичних), орфографічних, стилістичних норм української літературної мови.

Дуже важливо, щоб наймолодші школярі пізнавали світ у всій його багатогранності, відчували і розуміли пряме і переносне значення слів, їх найтонші відтінки. А коли дитина зрозуміє і почує красу рідного слова, вона відчує любов до мови. Розуміти, відчувати і любити рідну мову здатні всі діти. Тому завдання вчителя полягає в тому, щоб збагатити мову учнів, навчити любити її, пишатися нею. А це можна здійснити лише тоді, коли учитель зуміє визначити ефективні методи і прийоми розвитку мовленнєвих умінь і навичок в сучасних умовах глобалізації інформаційно-комунікаційних технологій. З огляду на це, виникла необхідність «компресії» великих блоків інформації до основних понять, застосування методу, який дозволяє систематизувати та візуалізувати знання.

Актуальність порушеної проблеми обумовлюється кількома чинниками, серед яких:

по-перше, мовленнєвий розвиток учня є важливою умовою для його успішного навчання. Забезпечити мовленнєвий розвиток здобувачів початкової освіти - означає навчити їх грамотно висловлюватися в усній і писемній формах мовлення, дотримуючись фонетичних, орфоепічних, граматичних (морфологічних і синтаксичних), орфографічних, стилістичних норм української літературної мови;

по-друге, важливого значення набуває проблема впровадження в освітню діяльність початкової школи інноваційних технологій, які б сприяли свідомому засвоєнню навчального матеріалу і розвивали логічне мислення та зв'язне мовлення. Серед них і технологія майндмепінгу («mind map»), що сприяє

водночас мовленнєвому розвитку учнів і дозволяє систематизувати навчальний матеріал.

Питання розвитку мовленнєвої культури залишається актуальним у психолого-педагогічних та методичних дослідженнях учених. Розв'язанню цієї проблеми присвятили свої праці: О. Бучинська (2005), Л. Варзацька (2001), М. Вашуленко (2020), Н. Гавриш (2003), О. Голюк (2009), А. Каніщенко (2010), С. Омельчук (2004), Л. Паніна (2020), К. Пономарьова (2020), В. Пасинок (2012), Л. Шевченко (2001), О. Савченко (2018), М. Стельмахович (1997), В. Сухомлинський (1977), В. Урченко (2011) та ін.

Питання підготовки педагогів до використання інтелект-карт та сучасних інноваційних технологій досліджують: І. Радченко (2020), О. Руденко (2020), В. Ряднова (2021), І. Безкоровайна (2021), Н. Безега (2021), Л. Воскресенська (2021), Л. Семеновська (2021), О. Ступак (2022), В. Химинець (2012), М. Черній (2012) та ін.

Не залишилося поза увагою і проблема використання ментальних карт у початковій школі, яка стала предметом дослідження як науковців: Х. Барна (2016), Д. Безуглий (2014), Ю. Биков (2008), Т. Вакалюк (2013), Н. Васильківська (2022), Є. Гриценко (2023), І. Дичківська (2004), І. Кіндрат (2012), А. Кобися (2015), О. Комар (2010), Н. Кононець (2013), Л. Лисогор (2023), У. Луцанич (2017), М. Лавренова (2017), О. Пометун (2007), Н. Терещенко (2012), так і учителів-практиків: О. Бура (2020), О. Бучинська (2005), О. Грицюк (2011), М. Мальована (2019), О. Самондрось (2020), М. Толочко (2010) тощо.

Незважаючи на значну кількість наукових розвідок із проблеми створення та використання інтелект-карт у різних сферах життя людей, питання щодо застосування методу майндмепінгу на уроках у початковій школі залишається недостатньо вирішеним. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що потреба пошуку ефективних способів подання навчальної інформації (методики використання інноваційних технологій) є надзвичайно актуальною в сучасній

освіті, що і зумовило вибір теми дослідження «Розвиток зв'язного мовлення учнів класів засобами технології майндмепінгу».

Сучасні школярі живуть у світі, що є технічно розвинутим. І зараз їм не цікаві стандартні підходи до навчання. Для того, щоб зацікавити учнів та удосконалити навички зв'язного мовлення можна використовувати різні інноваційні технології, які допоможуть дітям більше розвинути їхні мовленнєві та інтелектуальні здібності під час навчання.

Одним із таких технологічних підходів є технологія майндмепінгу, (або технологія «mind map»), що дає змогу вчителю творчо підійти до організації та планування уроків. Інтелектуальні карти - це технологія, яка допоможе учням стисло та лаконічно висловити свої думки, навчить правильно формулювати їх та розвивати творчість. В основі цієї технології лежить принцип «радіального мислення», що є різновидом асоціативного мислення. Відправним пунктом побудови асоціацій є центральний об'єкт. Такий спосіб запису дає змогу ментальній карті необмежено розширюватися й доповнюватися. Головна перевага ментальних карт полягає у можливості охопити картину загалом та впорядковано відобразити свої думки. Побудова ментальної карти допомагає розкласти інформацію «по полицках» і запам'ятати її.

Застосування інноваційних технологій робить уроки цікавими, згуртовує дітей, дає можливість кожному проявити свої здібності, вільно висловити свою думку, логічно побудувати міркування, відстояти свою точку зору, аргументувати свій вибір.

Зважаючи на соціальну значущість проблеми розвитку зв'язного мовлення за допомогою інноваційних технологій та її не достатню розробку в педагогічній науці, мною була обрана тема наукового дослідження «Розвиток зв'язного мовлення учнів молодших класів засобом технології майндмепінгу».

Об'єкт дослідження: процес формування зв'язного мовлення учнів початкової школи.

Предмет дослідження: зміст, форми і методи розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи засобами технології майндмепінгу.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та практична перевірка ефективності впровадження в освітній процес початкової школи технології майндмепінгу як засобу розвитку зв'язного мовлення здобувачів початкової освіти.

Для реалізації поставленої мети передбачено розв'язання таких **завдань**:

- 1) вивчити стан досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та шкільній практиці;
- 2) проаналізувати психологічні особливості учня початкової школи та обґрунтувати необхідність їх урахування при виборі форм і методів формування мовленнєвої культури поведінки;
- 3) виявити ефективні форми і методи формування зв'язного мовлення у початкових класах та розробити дорожню карту застосування технології майндмепінгу для розвитку зв'язного мовлення;
- 4) практично перевірити ефективність запропонованої методики та проаналізувати результати дослідження.

Теоретичне значення та новизна роботи – вперше проаналізовано та систематизовано наявні напрацювання учених з проблеми використання технології майндмепінгу для розвитку зв'язного мовлення школярів.

Практичне значення дослідження – визначено стан та спроектовано дорожню карту (алгоритм) розвитку зв'язного мовлення, що можуть бути використанні учителями початкової ланки освіти, а також студентами-практикантами, для яких розроблено короткі методичні вказівки щодо використання технології майндмепінгу.

У ході дослідження застосувалися методи емпіричного дослідження: спостереження, анкетування, опитування, педагогічний експеримент, порівняння, методи статистичної обробки даних.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Хід та результати дослідження висвітлювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених, а також опубліковані тези у збірнику студентських наукових праць.

Іванина Д. В. Технологія майндмепінгу як інноваційна педагогічна технологія в умовах Нової української школи. Педагогічна освіта у світлі реформ та викликів: *матеріали Третьої (III) Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених* (м. Львів, 13-14 квітня 2023 року). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 266 с. С. 95.

Іванина Діана «Розвиток зв'язного мовлення учнів початкової школи засобами інноваційних технологій». *Збірник студентських наукових праць «Освітній альманах»* [вступ. слово, упоряд., заг. редак. Наталії Мачинської]. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. 6. 571. С. 179.

ВИСНОВКИ

Зв'язне мовлення є ключовим елементом комунікативної компетентності учнів початкової школи. Як свідчать психологи, це не є механічний акт із залученням звуковимови та знань граматики, це складний психологічний процес, який відбувається в корі головного мозку, а значить, при розвитку зв'язного мовлення це обов'язково слід враховувати, як і врахування вікових особливостей та індивідуальних здібностей кожної дитини. Зв'язне мовлення відбувається ієрархічно та багаторівнево. Важливо акцентувати увагу на підвищенні мовленнєвої культури та мовленнєвої компетентності учнів з раннього дитинства, ще з дошкільного віку. У початковій школі уже закладаються основи свідомого використання мовлення для самореалізації та соціалізації особистості. Тому підбір ефективних методів і прийомів навчання та розвитку мовлення учнів – одне із важливих завдань педагога. За свідченням науковців та педагогів-практиків, забезпечити належний рівень розвитку мовленнєвих умінь і навичок можуть як традиційні форми роботи (розповідь, бесіда, діалоги, складання та аналіз творів тощо), так і інноваційні технології, серед яких і метод майндмепінгу.

За результатами дослідження можна стверджувати, що використання ментальних карт сприяє систематизації інформації, розвитку зв'язного мовлення, розширенню словникового запасу та стимулює розвиток критичного, креативного та логічного мислення учнів. Цей підхід також сприяє збереженню інтересу учнів до освітньої діяльності, мотивує до здобуття знань та визначення своїх спроможностей, що робить його дуже ефективним і корисним у початковій школі.

Розвиток зв'язного мовлення включає різні види мовленнєвої діяльності, такі як аудіювання, говоріння, читання та письмо, і вимагає використання комунікативно-діяльнісного підходу. Питання розвитку зв'язного мовлення

учнів початкової школи залишаються актуальними, і необхідно розробити ефективні методи навчання, які враховують індивідуальні потреби та особливості дітей.

З огляду на сучасні зміни в системі освіти та перехід до нових стандартів, основна мета початкової школи полягає в оволодінні державною та рідною мовами через активну мовленнєву діяльність, яка включає слухання, розмову, читання та письмо. Проблема взаємозв'язку між першим та другим циклами навчання залишається актуальною, і необхідно розробити методики для спільної роботи груп та колективного навчання.

Здатність спілкуватися рідною мовою є необхідною ключовою компетентністю для учнів початкових класів, яка має важливе значення для їхнього розвитку і навчання. Володіння рідною мовою сприяє не лише ефективному навчанню, а й розумовому розвитку, адаптації до соціального середовища та збереженню культурної спадщини.

Аналіз науково-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що використання кольористики та інших візуальних засобів, таких як малюнки, предмети, відео, слайди та ін. залучає до процесу освітньої діяльності учнів на уроці усі рецептори: зорові, моторні, рухові, слухові, навіть нюхові (на заняттях з хімії чи біології у старших класах) чи смакові (яблуко, апельсин, груша, слива, лимон тощо). Тому їх використання при створенні ментальних карт, які б сприяли розвитку зв'язного мовлення, має бути найбільш задіяним.

Після аналізу наукової літератури, стає зрозумілим, що використання ментальних карт базується на основі традиційних опорно-логічних схем вивчення окремих тем, запроваджених ще у ХХ столітті, але сучасні умови і розвиток інформаційно-комунікаційних технологій удосконалює традиційні методики, роблячи їх ефективними, зокрема у формування комунікативної компетентності. Слід зауважити, що багато вчених вже вивчали аспекти розвитку зв'язного мовлення на основі використання методики "майндмепінгу". Існує чимало розробок учителів, які користуються цим

методом у своїй практичній діяльності. Таким чином, подальше наукове обґрунтування психолого-педагогічних особливостей та методичних підходів використання методики майндмепінгу для розвитку зв'язного мовлення може сприяти вдосконаленню системи методів навчання та сприяти більш ефективному розвитку комунікативних навичок учнів початкової ланки освіти.

У ході магістерського дослідження:

- вивчено стан досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та шкільній практиці;
- на основі опрацьованих джерел теоретично обґрунтовано й практично запропоновано комплексну систему використання технології майндмепінгу для розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи;
- проаналізовано психологічні особливості учнів початкової школи та обґрунтовано необхідність їх урахування при виборі форм і методів розвитку зв'язного мовлення;
- виявлено, що запропонована система роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи засобами технології майндмепінгу є ефективним чинником удосконалення мовленнєвих умінь і навичок учнів початкових класів у сучасних умовах.

Результати педагогічного експерименту підтвердили, що запропоновані зміст, методи, форми впровадження технології майндмепінгу дають можливість учням оволодівати знаннями та виробити практичні уміння і навички зв'язного діалогічного та монологічного мовлення.

За результатами опитування можна побачити, що вчителі початкової школи мають глибоке розуміння технології "майндмепінгу" та вважають використання ментальних карт доцільним в освітньому процесі. Більшість вчителів початкових класів активно впроваджують технологію у своїй практичній роботі та спостерігають певні позитивні результати в розвитку мовлення молодших учнів, вважаючи цей підхід ефективним.

Також бачимо, що учні початкової школи впевнено володіють навичками створення та використання ментальних карт під час навчання. Багато з них активно використовують цей метод при виконанні домашніх завдань. Більшість вказують, що ментальні карти полегшують їхнє запам'ятовування інформації та допомагають у навчанні.

Використання ментальних карт сприяє систематизації інформації, розвитку зв'язного мовлення, розширенню словникового запасу та стимулює творче та логічне мислення учнів. Цей підхід також сприяє збереженню інтересу учнів під час навчання, що робить його дуже ефективним і корисним в початковій школі.

Використання в навчально-виховному процесі ментальних карт призводить до того, що учні:

- вчать спостерігати, аналізувати, використовувати одержану інформацію в різних ситуаціях;
- набувають навичок володіння елементарними прийомами запам'ятовування, використання творчої уяви, мисленням;
- значно збільшується їх словниковий запас, оскільки доводиться активно спілкуватися на різні теми, і, як наслідок, можуть вільно висловлювати свої думки;
- здатні без конфліктів співпрацювати в групах і парах, самостійно організувати свою роботу;
- у ході створення ментальної карти чи роботи за готовим зразком участь беруть усі учні;
- здобувають досвід командної роботи, коли кожен несе відповідальність за її результат;
- мають можливість висловлювати свою думку, не «стресуючи» від того, що вона може бути неправильною;
- у створеній «ситуація успіху» всі учні рівноправні;

– за короткий проміжок часу можуть опанувати багато нового, цікавого, навчального, пізнавального і розвивального матеріалу.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Цікавим може стати дослідження методики використання ментальних карт в організації та проведенні виробничої (навчально-методичної) практики майбутніх вчителів початкової школи, тому перспективним напрямком дослідження є створення завдань для самостійної та індивідуальної роботи студентів із застосуванням технології інтелект-карт під час проходження виробничої (навчально-методичної) практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Б'юзен Тоні. Мапа думок. Докладний посібник із вивчення і застосування найпотужнішого інструмента мислення у світі: Тоні Б'юзен; переклад з англ. Олени Замойської. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 224 с.
2. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*, 2010. № 8. С. 46–50.
3. Бараницька О.П. Використання ментальних карт на уроках в початковій школі як засіб інтерактивного навчання. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. «Інновації у роботі вчителя початкових класів: виклики і реалії НУШ»*. 14 квітня 2020 р. М. Львів. URL : <https://genezum.org/library/vykorystannya-mentalnyh-kart-na-urokah-v-pochatkoviy-shkoli-yak-zasib-interaktyvnogo-navchannya> (дата звернення: 29.11. 2023р.).
4. Барна, Х. В. Характеристика технології складання інтелектуальних карт в освітньому просторі дошкільного навчального закладу. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*, 2016. (70 (1)), 131–134. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_70%281%29__30 (дата звернення: 28.11. 2023 р.)
5. Безуглий Д.С. Прийоми візуального подання навчальної інформації. Науковий журнал. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2014. № 2(3). С.11-13.
6. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ: Атака, 2008. 684с.
7. Биков В.Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. № 1(15). URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/25/13> (дата звернення: 27.11.2023 р.).

8. Богуш А. М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. Практикум : [навч. посібн.] К. : Вища школа, 2008. 192 с.
9. Бура О.Б. Ментальні карти в початковій школі. 2019. URL : <https://vseosvita.ua/library/mentalni-karti-v-pocatkovij-skoli-191544.html> (дата звернення: 29.11. 2023 р.).
10. Бучинська О.В., Кожухар Л.Н., Левицька Л.В. та ін. 77 уроків з розвитку зв'язного мовлення у 1-4 класах. – Х.: Вид. група "Основа", 2005.
11. Вакалюк Т.А. Можливості використання хмарних технологій в освіті. Актуальні питання сучасної педагогіки. *Матеріали 5 міжнародної науково-практичної конференції*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 87-91.
12. Варзацька Л. О., Шевченко Л.М. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. 204 с.
13. Васильківська Н.А. Використання ментальних карт на уроках у початковій школі. *«Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи»*, 2022. С. 72-75.
14. Васильківська Н.А. Застосування інтелект-карт у початковій школі. Освіта – енергія майбутнього. Якісна освіта як фактор перемоги : матеріали Крайового форуму освітян . URL : <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27131/1/Vasylkivska.pdf> (дата звернення: 29.11.2023).
15. Васильківська Н.А. Інтелектуальні карти в початковій школі. Вектор, 2022.
16. Вашуленко М. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Ч. 1. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

- 17.Вашуленко М.С. Українська мова та читання: підруч. для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / М.С. Вашуленко, Н.А. Васильківська, С.Г. Дубовик. К. : Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.
- 18.Вашуленко М. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД, 2012. 364 с.
- 19.Великий тлумачний словник сучасної української мови / [авт.-уклад. Бусел В.Т.]. Київ – Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.
- 20.Вторнікова Ю. С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць. Полтава, 2011, С. 88-94.
- 21.Гавриленко К., Приходько О., Шеметенко О. (2023) Застосування ментальних карт як засобу візуалізації та категоризації понять на заняттях медичної біології. URL : <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/download/695/766?inline=1> (дата звернення: 29.11. 2023 р.)
- 22.Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. Київ : Профосвіта, 2003. 243 с.
- 23.Голюк О. А. Теоретико-методологічні засади формування діалогічної культури в майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Випуск 13. - Глухів : ГДПУ, 2009. С. 242– 250.
- 24.Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
- 25.Гриценко, Є. М. (2023). Ментальна карта як засіб візуалізації навчального матеріалу на уроках мовно-літературного циклу. *Імідж сучасного педагога*, 2023. 5(206). С. 119–125. URL : [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5\(206\)-119-125](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5(206)-119-125)

26. Грицюк О. І. Практичне використання інтерактивних методів навчання на уроках у початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. 2011. № 27. С. 2-4.
27. Державний стандарт початкової освіти. К., 2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#> (дата звернення 22.08.2023).
28. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352 с
29. Доценко С. О. Розвиток творчої активності учнів початкових класів: використання інтелект-карт. *International Scientific and Practical Conference —WORLD SCIENCE* : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (United Arab Emirates, Ajman № 8 (24), Vol. 4, August 2017). United Arab Emirates, 2017. С.30-36
30. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
31. Іванина Д. В. Технологія майндмепінгу як інноваційна педагогічна технологія в умовах Нової української школи. Педагогічна освіта у світлі реформ та викликів: матеріали Третьої (III) Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Львів, 13-14 квітня 2023 року). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 266 с. 95 с.
32. Каніщенко А.П. Рідна мова. Розвиток зв'язного мовлення. 2-4 класи : посібник для вчителя. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 128 с.
33. Кіндрат І. Використання інтелект-карт у плануванні та організації освітнього процесу. *Нова педагогічна думка*. 2012. №4. С.153–156.
34. Кірик М. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти. Навчально-методичний посібник. Львів, Світ, 2019. 136 с.

- 35.Кобися А.П. Використання технологій майндмеппінгу у педагогічній діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2015. № 41. С. 346–351.
- 36.Ковальчук Л.Я. Впровадження новітніх методик. *Медицина освіта*. 2009. № 2. С. 10-14
- 37.Колесник Л. Інтерактивні методи навчання на уроках читання . *Початкова школа*. 2014. № 1. С. 22-25.
- 38.Колтунович Т. А., Поліщук О. М. Використання ментальних карт як засобу візуалізації у процесі викладання соціальної психології. *Молодий вчений*. 2019. № 7.1(71.1). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/7.1/5.pdf>
- 39.Комар О. Інтерактивні методи як інноваційна діяльність сучасного вчителя початкової школи. *Початкова школа*. 2010. № 7. С. 47-49.
- 40.Кононец Н. В. Технологія майндмеппінгу як педагогічна технологія ресурсно-орієнтованого навчання інформатики в коледжі. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія»*. Донецьк, 2013. № 2 (14). С. 125–131.
- 41.Копняк Н.Б. Створення візуалізації та інфографіки для інтерактивної дошки з навчальною метою. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.
- 42.Копняк Н.Б., Крупська Т.О. Ментальні карти як засіб візуалізації навчального матеріалу у початковій школі. *Молодий вчений*, 2019. №5. 2. (69.2). С. 148-153.
- 43.Корніяка, О.М. Розвиток мовленнєвої здатності школярів у складі комунікативної культури. *Практична психологія та соціальна робота*, 2004. №6. С. 62-81.
- 44.Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011.

- 45.Лавренова М.В. Ментальні карти як інновація в освітньому процесі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 2019. Серія «Педагогіка та психологія». Випуск 1 (9). С. 36-40.
- 46.Лисогор Л., Берендеев С., Косенчук Ю.. Використання електронних освітніх матеріалів у освітньому процесі: сучасні підходи і технології Нової української школи. Випуск 1 : Навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 117 с.
- 47.Луньова Н. Ментальні карти COGGLE як сучасний інструмент для творчої діяльності вчителя та учня. 2016. URL: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura12/2016/10/16/mentalni-karty-coggle/>
- 48.Луцанич У. В., Лавренова М. В. Використання ментальних карт на уроках у початковій школі. «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції»: збірник тез доповідей Міжн. наук.-практ. конф., 26-27 жовтня 2017 р. Мукачево: Вид-во МДУ, 2017. С. 232–234.
- 49.Мальована М.В. Ментальні карти як засіб візуалізації навчального матеріалу. Всеукраїнська науково-практична конференція «Досвід роботи сучасного вчителя: практичні розробки та теоретичні надбання». 07 квітня 2020р. м. Полтава. URL: <https://genezum.org/library/mentalni-karty-yak-zasib-vizualizacii-navchalnogo-materialu> (дата звернення: 29.11.2023р.).
- 50.Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови К. : Вища школа, 2003. 411с.
- 51.Мюллер Х. Складання ментальних карт: метод генерації та структурування ідей; [Пер. з нім. В. В. Мартинової, М. М. Дрьоміна]. Мінськ: Омега, 2007. 126 с.
- 52.Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL : https://roippo.org.ua/upload/iblock/f80/kontsepts_ ya-novo -ukra nsko -shkoli .pdf (дата звернення: 12.10.2023р.)

53. Оксентюк Н. В. Можливості застосування ментальних карт у навчальному процесі. Технології навчання : науково-методичний збірник. Рівне: НУВГП, Випуск 15. 2015. С. 194–208.
54. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі. *Дивослово*. 2004. № 6 С. 8-11.
55. Паніна, Л. Ментальна карта як засіб візуалізації навчальної інформації учнями закладів загальної середньої освіти на уроках української мови та літератури. *Нова педагогічна думка*, 2020. 4 (104), 60–63.
56. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2012. 184 с.
57. Пентиліук М. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах: підручник для студентів-філологів. К. : Ленвіт, 2005.
58. Пентиліук М., Горошкіна О., А. Нікітіна. Основи когнітивної методики навчання української мови. Педагогічні науки. Збірник наукових праць, 2006. №42. С. 57-62.
59. Підласий І.П. (2010) Педагогіка початкової школи. URL: <http://ibib.ltd.ua/neravnomernost-razvitiya-26112.html> (дата звернення: 15.10.2023р.).
60. Позднякова Т.Є. Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт. Науково-методичний посібник. Рівне: РОШПО, 2018. 50 с.
61. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання. К. : Шк. світ, 2007. 112 с.
62. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник /за ред. О.І. Пометун. К., 2003. 27 с.
63. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: Конві Прінт, 2020, 88 с.

64. Програми середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. Київ: Освіта, 2018. 346 с.
65. Радченко І. М. Технології concept mapping та mind mapping у контексті інформаційно-дидактичного середовища. Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини, ред. кол.: Н. С. Побірченко [та ін.]. Умань: ПП Жовтий, 2020. Вип. 1. С. 90–98.
66. Родигіна І. В. Компетентно-орієнтований підхід до навчання. Харків: Основа, 2008. 112 с.
67. Руденко, Н. Особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування ментальних карт на уроках математики. Освітологічний дискус, 2020. 2 (29), 92–104. URL : <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/690/593> (дата звернення: 29.11.2023 р.).
68. Ряднова В., Безкоровайна І., Безега Н., Воскресенська Л., Пера-Васильченко А., Олефір І. Використання ментальних карт під час дистанційного навчання здобувачів вищої освіти. Вісник Полтавського державного медичного університету. http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/20463/1/Zasoby_naочnosti.pdf (дата звернення: 30.11.2023 р.)
69. Савченко О. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. *Рідна школа*. 2018. № 1-2. С. 3–7.
70. Садкіна В.І. Звичайні форми роботи – новий підхід. Розвиваємо ключові компетентності. Х.: ВГ «Основа». 2018.
71. Самондрось О. С. Використання інтелект-карток на уроках навчання грамоти та ЯДС. 2020. URL : <https://vseosvita.ua/library/avtorska-rozrobka-vikoristanna-intelekt-kartok-na-urokah-navcanna-gramoti-ta-ads-341225.html> (дата звернення: 29.11. 2023 р.)

- 72.Семенова А. В. Словник-довідник з професійної педагогіки. Одеса : Пальміра, 2006. 364 с.
- 73.Семеновська Л. А. Інтерактивне навчання студентів: методичні аспекти : *матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст».* *Дидаскал.* Полтава : ПНПУ, 2021. № 22. С. 251–255.
- 74.Симоненкова Т. Культура мовлення як показник загальної культури особистості. 2005. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22424/Symonenkova.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 05.11.2023р.)
- 75.Сидоренко В. Концепти Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист.* 2018. № 5. С. 4–17.
- 76.Сілкова О.В., Любач Н.В. Педагогічна технологія візуалізації навчальної інформації. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова.* Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 62'2018. С.180 – 183.
- 77.Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 223 с.
- 78.Стельмахович М. Г. В. О. Сухомлинський про культуру мови. (1997). URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine20-2.pdf> (дата звернення: 10.03. 2023р.)
- 79.Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. К. ІЗМН, 1997. 232 с.
- 80.Ступак О. Ментальна карта як інструмент у підготовці фахівців дошкільної освіти. *Освітньо-науковий простір.* 2022. № 2 (1). С. 89-95.
- 81.Сухомлинський В.О. Вибрані твори . В 5-ти т. Т. 5. К. : «Рад. школа», 1977. 620 с.

82. Терещенко Н. В. Сучасні тренінгові методи навчання. Методичні рекомендації створення інтелект-карти з навчальної дисципліни «Політологія». К.: КНЕУ, 2008. 28 с.
83. Терещенко Н.В. Інтелект-карти – сучасні інноваційні соціальні технології навчання в системі освіти. *Вчені записки*. № 14. 2012. С. 127-131.
84. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О.Я. Савченко. URL: <https://idea-teacher.com.ua/e-lib/navchalno-metodychnihttps://idea-teacher.com.ua/e-lib/navchalno-metodychni-posibnyky/pedagogichnym-praczivnykam/typova-osvitnya-programa-dlya-1-2-klasiv-nush-savchenko-o-ya/posibnyky/pedagogichnym-praczivnykam/typova-osvitnya-programa-dlya-1-2https://idea-teacher.com.ua/e-lib/navchalno-metodychni-posibnyky/pedagogichnym-praczivnykam/typova-osvitnya-programa-dlya-1-2-klasiv-nush-savchenko-o-ya/klasiv-nush-savchenko-o-ya/> (дата звернення: 14.05.2023 р.)
85. Толочка М.В. Стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи. *Початкове навчання та виховання*. 2010. № 19/20/21. С. 22-26.
86. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. Т. 1 Теоретичні проблеми педагогіки. Київ: Рад. школа, 1983. 489 с.
87. Хващевська О. О. Сучасні педагогічні технології в навчанні молодших школярів. *Молодий вчений*. 2017. № 9.2(49.2). URL: <http://www.molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9.2/6.pdf> (дата звернення: 28.06. 2023 р.)
88. Химинець В. В. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 312 с.
89. Черній М. Карти знань як засіб збільшення ефективності засвоєння навчального матеріалу учнями та їх застосування за допомогою веб-сервісів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6 (Ч.1). С. 87-94.

- 90.Юрченко В. Рідна мова як чинник психічного розвитку і становлення особистості дитини. *Рідна мова*. 2011. №15. С. 39-43
- 91.Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. Київ.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 80 с.
92. Muller Н. Mind Mapping. URL : file:///D:/Downloads/mind-mapping_compress.pdf (дата звернення: 19.09.2023 р.).
- 93.Nesbit J., Adesope O. Learning with concept and knowledge maps: A meta-analysis. *Review of Educational Research*. 2006. Vol. 3(76). P. 413–448.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

- 94.Блог Тоні Б'юзена. URL: <http://www.thinkbuzan.com/intl> (дата звернення: 26.06.2023 р.)
- 95.Використання coggle.it для створення ментальних карт URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uoYH6h2LnuI> (дата звернення: 25.04.2023 р.)
- 96.Ментальні карти в початковій школі. URL: <https://vseosvita.ua/library/mentalni-karti-v-pocatkovij-skoli-191544.html> (дата звернення: 14.05.2023р.)
97. Ментальні карти як засіб візуалізації навчального матеріалу. URL: <http://www.molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5.2/33.pdf> (дата звернення: 15.01.2023р.)
- 98.Технологія створення інтелект-карт для школярів. URL: <https://clubtutors.rudenko.kh.ua/tehnologiya-stvorennya-intelekt-kart-dlyahttps://clubtutors.rudenko.kh.ua/tehnologiya-stvorennya-intelekt-kart-dlya-shkolyariv/shkolyariv/> (дата звернення: 15.03.2023р.)
99. Технологія майндмепінгу з додатком Coggle. Інтелект-карти Coggle: покрокова інструкція. URL: (дата звернення: 23.09.2023р.)